

Η Τουρκία και ο περιφερειακός της ρόλος

Η σημασία της Τουρκίας και ο ρόλος τον οποίο διεδραμάτιζε στην περιοχή μας, καθοριζόταν από διάφορους παράγοντες που είτε προβάλλοντο από την ίδια τη χώρα είτε από τους συμμάχους της, κυρίως του στρατιωτικού αντικομμουνιστικού περιβάλλοντος.

Οι αλλαγές που συντελέστηκαν και ακόμα συντελούνται στην ευρύτερη περιοχή μας, είναι καλά να τύχουν ξανά κάποιας ανάλυσης, σε μια προσπάθεια διακρίβωσης του πώς επηρεάζουν την Τουρκία και τη σημασία της για τις χώρες που την περιτριφυρίζουν, τους στρατιωτικούς προσανατολισμούς και σκοπιμότητες των συμμάχων της στη Δύση και κυρίως τις ΗΠΑ.

Η Τουρκία υπήρξε μέλος τους NATO - είναι ακόμα - και του ΣΕΝΤΟ, κατά την περίοδο που ο ψυχρός πόλεμος ευρίσκετο στο αποκορύφωμα του και η αντικομμουνιστική υστερία διακατείχε το δυτικό στρατόπεδο. Η αποχώρηση του Ιράκ από το ΣΕΝΤΟ, αδυνάτισε ωστόσο τη συμμαχία, που σταδιακά με τα γεγονότα στην Περσία διαλύθηκε.

Το NATO επομένως παρέμεινε ο μόνος στρατιωτικός συνασπισμός, που λόγω της γεωγραφικής της θέσης και τον αριθμητικά μεγάλο στρατό της, απέδιδε στην Τουρκία ιδιαίτερη σημασία. Πράγματι η Τουρκία διασφάλιζε στη συμμαχία, τη δυνατότητα να ελέγχει την ΕΣΣΔ από το νότο, παρεμβαλλόμενη σαν ένα φυσικό εμπόδιο διείσδυσης της στη Μεσόγειο, ενώ ταυτόχρονα δημιουργούσε την ευχέρεια ελέγχου με ραντάρ και άλλα τεχνολογικά μέσα κατασκοπείας, για το τί γινόταν

μέσα στην ίδια τη ΕΣΣΔ. Ήταν επίσης το πιο προκεχωρημένο φυλάκιο των ΗΠΑ στην περιοχή των πετρελαίων και του Ισραήλ, που πρέπει να συνεκτιμηθούν σε μια εποχή που η τωρινή σύμμαχος των ΗΠΑ, η Αίγυπτος, ευρίσκετο στο "εχθρικό" στρατόπεδο. Το πόσο σημαντικό ήταν το θέμα των πετρελαίων, διεφάνει από τη στρατιωτική επέμβαση στο Ιράκ, μια επέμβαση τεράστιας στρατιωτικής και οικονομικής διάστασης, που το αποτέλεσμα της δεν ήταν και τόσο προβλεπτό όταν ξεκινούσε.

Η Τουρκία επομένως, το προκεχωρημένο φυλάκιο και ο πιστός σύμμαχος της Δύσης στη Μέση Ανατολή, με το δεύτερο μεγαλύτερο στρατό στις χώρες του ΝΑΤΟ, θεωρείτο σημαντικό προπύργιο ανάσχεσης του "Σοβιετικού επεκτατισμού" και υπεράσπισης των οικονομικών συμφερόντων των δυτικών καπιταλιστικών χωρών. Γι' αυτό της το ρόλο, η Τουρκία έπαιρνε σημαντική στρατιωτική και οικονομική βοήθεια, που τη βοήθησε να αναπτυχθεί οικονομικά, αφού την ίδια στιγμή της προσφέρονταν και αγορές για να διαθέτει τα προϊόντα της, κυρίως βαμβακερά νήματα και υφάσματα. Ακόμα ενθαρρύνθηκαν οι επενδύσεις στη χώρα από εταιρείες του εξωτερικού, για τη κατασκευή για παράδειγμα αυτοκινήτων, τράκτορ και άλλων βιομηχανικών προϊόντων. Η στρατιωτική αυτή σημασία της Τουρκίας μπορεί εύκολα να εκτιμηθεί, αν γίνει μια αναδρομή στο παρελθόν και στην υστερία του "Σοβιετικού κινδύνου" που διακατείχε τους στρατιωτικούς κύκλους της Δύσης και κυρίως των ΗΠΑ.

Μιλούμε για αναδρομή στο παρελθόν, γιατί ήδη εδώ και λίγα χρόνια και κυρίως τον τελευταίο χρόνο, συντελέστηκαν τέτοιες αλλαγές στην πρώην Σοβιετική Ένωση, που οποιαδήποτε αναφορά στον "κίνδυνο από το βορρά", θεωρείται εξωπραγματική. Η διάλυση του Στρατιωτικού Συμφώνου της Βαρσοβίας, η διάλυση

του Σοβιετικού μπλοκ, η ίδια η διάλυση των ομόσπονδων κρατών και ο κατατεμαχισμός τους με βάση τα σύνορα των επιμέρους μερών και τέλος ίσως η οικονομική κατάρρευση του συστήματος και η στήριξη των οικονομιών αυτών από τις καπιταλιστικές και πατροπαράδοτα στρατιωτικά εχθρικές χώρες, μαρτυρούν το μέγεθος των αλλαγών. Ήδη οι πλατφόρμες της "ελευθερίας" και "δημοκρατίας" έχασαν σημαντικά από τη σημασία τους και μέσα στους κύκλους του NATO άρχισε ήδη η συζήτηση και ο προβληματισμός κατά πόσο εξεπλήρωσε τους σκοπούς και επιδιώξεις του και έφτασε η ώρα της διάλυσής του.

Αλλά ακόμα και μέσα στην ίδια την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, οι στρατιωτικοί λόγοι φαίνεται να μην είναι πια πρωταρχικής σημασίας και η συνεχής, έμμεση έστω επίκληση του ευρωπαϊκού πνεύματος έχει φέρει στο προσκήνιο το θέμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Είναι επίκαιρη η τωρινή ένταση στις σχέσεις της Τουρκίας με τη Γερμανία, μιας χώρας που θέλαμε πάντοτε - σωστά ίσως - να προβάλλουμε σαν σημαντικό φίλο της Τουρκίας. Τούτο ενέχει ιδιαίτερη σημασία, πολύ περισσότερο γιατί η επενένωση των δυό Γερμανιών μαζί με τη διάλυση του "εξαντολών κινδύνου" έδωσε στη Γερμανία ένα πρωταγωνιστικό ρόλο στην Ευρώπη. Αυτός ο ρόλος ήταν διάφανος στην αναγνώριση της Σλοβενίας και της Κροατίας, όταν ακόμα οι άλλες χώρες προβληματιζόνταν τι να κάμουν γι αυτό το θέμα. Ακόμα πολύ πρόσφατα η ευαισθησία για τα ανθρώπινα δικαιώματα βγήκε στην επιφάνεια με τις αντιδράσεις ενάντια στη σφαγή των Κούρδων από τους Τούρκους. Παρά τα οικονομικά προβλήματα που της δημιούργησε η ενοποίηση, τον ηγετικό αυτό ρόλο η Γερμανία θα συνεχίσει να τον παίζει και αναμένεται ότι θα μεταφέρει σταδιακά στις χώρες της Ευρώπης τουλάχιστο και ιδιαίτερα στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης

αυτή τη νέα κατάσταση πραγμάτων από την απόσχιση των εθνοτήτων και ανεξαρτοποίησή τους και κυρίως την ανάγκη προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι Κούρδοι λοιπόν φαίνεται να βρίσκουν τώρα ένα σημαντικό υποστηρικτή στον αγώνα για κάποιες παραχωρήσεις από την Τουρκία, για να μη μιλήσουμε για μια έστω περιορισμένη ανεξαρτησία, κάτι κατά την άποψη μας πρόωρο και δύσκολο, αφού η υπόθεση των Κούρδων αν ειδοθεί σε προοπτική εμπλέκει στην πράξη τέσσερεις χώρες. Η προσπάθεια καταστολής της Κουρδικής κίνησης για αυτονομία, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις είναι πιθανόν να καταδικάσει την Τουρκία σε ένα μακρύ "εμφύλιο" πόλεμο*. Θα ανατρέψει την προσπάθεια του κ. Demirel για μια φιλελεύθερη πολιτική και θα ευνοήσει ενδεχόμενα ή παραλύσει την εξωτερική πολιτική της χώρας, απομονώνοντας την από την Ευρωπαϊκή κυρίως κοινή γνώμη.** Κι αυτό σε μια περίοδο που η γειτνίαση και πολιτιστική συγγένεια της με τις τουρκόφωνες χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης θα της άνοιγαν διπλωματικές ευκαιρίες και μεγαλύτερες αγορές, διευκολύνοντας έτσι τη προσπάθεια να μετατρέψουν την Τουρκία σε μια μοντέρνα και φιλελεύθερη οικονομική δύναμη.

Επηρεάζεται όμως και άλλως πως από πλευράς των δυτικών της εταιρών η Τουρκία, αφού δεν είναι πια η μόνη νέα σημαντική αγορά στην οποία απέβλεπαν οι βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες της Δύσης για τα προϊόντα τους. Το άνοιγμα της αγοράς στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες θα υφίσταται για αρκετά χρόνια,

---

* Είναι ακόμα πιθανόν να φέρει στην επιφάνεια την αντίφαση με την Κύπρο, όπου συσχέτισε την εισβολή με τη προστασία των δικαιωμάτων και την ασφάλεια της Τουρκοκυπριακής κοινότητας.

** Η Αμερικανική κοινή γνώμη δεν έχει ακόμα αναπτύξει τις ανάλογες ευαισθησίες των Ευρωπαίων συμμάχων της.

για να διοχετεύονται τα ευρωπαϊκά προϊόντα και ο συναγωνισμός γι αυτές τις αγορές θα είναι λιγότερο σημαντικός, ενόψει των νέων οικονομικών τους προσανατολισμών καθώς και του μεγέθους των αναγκών τους.

Παρά τις περί του αντιθέτου απόψεις, θα μπορούσε λοιπόν κανείς να ισχυριστεί ότι για την Ευρώπη, ο ρόλος της Τουρκίας έχει λοιπόν αλλάξει επί το δυσμενέστερο γι αυτήν, αφ' ότου άρχισαν οι αλλαγές στην πρώην Σοβιετική Ένωση. Ως εκ τούτου νέα ερείσματα έπρεπε να βρεθούν και να προβληθούν. Έτσι άρχισε να προβάλλεται σαν η χώρα που θα παρεμβληθεί μεταξύ του ισλαμικού φανταμενταλισμού και της Ευρώπης. Οι θεοκρατικές όμως τάσεις που βρήκαν πρόσφορο έδαφος στην Περσία υπό τον Χομεϊνί, άρχισαν να υποχωρούν και κει που φάνηκε ότι μπορούσαν να επικρατήσουν δηλαδή στην Αλγερία, υπήρξε η επέμβαση του στρατού, που με κάποιες μορφές πραξικόπημα, ανέκοψε τη πορεία του θρησκευτικού ισλαμικού κόμματος για την εξουσία. Στην Αίγυπτο, μια άλλη χώρα που κατά καιρούς ο θρησκευτικός φανατισμός εκδηλώνεται, το ίδιο το Σύνταγμα απαγορεύει την ίδρυση κόμματος πάνω σε θρησκευτική βάση. Αυτός ο ρόλος επομένως θα χρειαστεί πολλή προσπάθεια για να γίνει πειστικός και να βρει ανταπόκριση στις χώρες τις οποίες είχε σκοπό να επηρεάσει, εκτός βέβαια, αν η τωρινή ρευστή κατάσταση στο Αφχανιστάν αλλάξει τα πράγματα, δίνοντας σ αυτό το ρεύμα μια νέα και πάλιν διάσταση.

Η προσπάθεια της Τουρκίας να γίνει η μητρόπολη των Τουρκόφωνων της περιοχής, από πρώτη άποψη δείχνει πως βρίσκει ανταπόκριση. Η εδραίωση όμως της ανεξαρτησίας των πρώην Σοβιετικών κρατών, η μη πλήρης αποστασιοποίηση τους από τη Ρωσία και η ενδεχόμενη απευθείας οικονομική βοήθεια από τη Δύση θα

μπορούσε να απαμβλύνει τα οικονομικά τους προβλήματα, έτσι που να μη δεχθούν μια κηδεμονία της μορφής που θα επιθυμούσε η Τουρκία. Οι πολιτιστικές σχέσεις και η θρησκευτική συγγένεια δεν θα είναι αρκετές για να δώσουν στην Τουρκία τη σημασία και τον ηγετικό ρόλο που αναζητά, γιατί για την ώρα και στο προβλεπτό μέλλον δεν θα είναι σε θέση να ανταποκριθεί, συμβάλλοντας ουσιαστικά στην οικονομική ανασυγκρότηση ή προσαρμογή των χωρών αυτών στον επιθυμητό βαθμό.

Είναι λοιπόν η Τουρκία μια μεγάλη σε έκταση και πληθυσμό χώρα, με μια γεωγραφική θέση για τη Δύση, σημαντική. Ωστόσο αυτά δεν είναι αρκετά για να την κρατήσουν ψηλά στις προτιμήσεις των πολιτικοστρατιωτικών κέντρων αποφάσεων, στις χώρες της Δύσης μια και κάποιο ρόλο, οικονομικό κυρίως, θα θελήσουν να κρατήσουν για τους εαυτούς τους και οι ίδιες, αν θέλουν να εισχωρήσουν σε μια όχι ευκαταφρόνητη αγορά των 57 εκατομμυρίων.

Όσο για τους μουσουλμάνους και τουρκόφωνους στις Ευρωπαϊκές πρώην σοσιαλιστικές χώρες, η τύχη τους είναι ακόμα απροσδιόριστη. Η Βουλγαρία περνά μια κρίσιμη περίοδο προσαρμογής, αναζητά σχέσεις που θα τη βοηθήσουν να αναπτυχθεί και θα ήταν παρακινδυνευμένο να δώσει ένας, πρωταρχική σημασία στη πρόσφατη διακρατική συμφωνία μεταξύ των δύο χωρών. Και τούτο γιατί ως προχθές ακόμα, λόγω των διαφορών που τις χώριζε η εκδίωξη των μουσουλμάνων της Βουλγαρίας, προβαλλόταν η στρατιωτική δύναμη σαν ενδεχόμενη λύση, έστω και αν τα πολιτικά δεδομένα στη Βουλγαρία άλλαξαν με την αλλαγή του συστήματος.

Η τύχη της Αλβανίας και η αδυναμία της να επηρεάσει οτιδήποτε, είναι ήδη γνωστή, μιας και η προσοχή της χώρας στα επόμενα χρόνια θα επικεντρωθεί πρωταρχικά στην προσπάθεια επιβίωσης και συντήρησης του λαού της. Ποιός θα

προστατεύσει λοιπόν το μουσουλμανικό στοιχείο της Βοσνίας - Ερζεγοβίνης όπου οι τρεις εθνότητες, Κροάτες, Μουσουλμάνοι και Σέρβοι αντιμάχονται για το τι μέλλον γενέσθαι; Σίγουρα δεν φαίνεται να είναι η Τουρκία...

Συμπερασματικά τα επόμενα λίγα χρόνια θα είναι καθοριστικά για την Τουρκία και τη σημασία της στην περιοχή. Αν υποβαθμιστεί και μειωθεί η σημασία της για τη Δύση, θα πρέπει να αναθεωρήσει την εξωτερική της πολιτική και τη γενικότερη συμπεριφορά της. Ο ρόλος που θα επιθυμούσε να διαδραματίσει, ο ρόλος της μεγάλης δύναμης στην περιοχή, με την ενδεχόμενη έξαρση του Κουρδικού, πολύ πιθανό να την οδηγήσουν σε τετοιες περιπέτειες που είναι δύσκολο να προβλεφθούν και που ωστόσο θα μπορούσαν να τη θέσουν σε κίνδυνο τις ευρωπαϊκές της βλέψεις, κάτι που παρά τα διάφορα ανοίγματα της Τουρκίας, εξακολουθεί σε προοπτική να αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της εξωτερικής της πολιτικής.

Στόχος της ανάλυσης αυτής δεν είναι να καταδειχθεί κάποια ενδεχόμενη αποδυνάμωση της Τουρκίας που θα έκαμνε ευκολώτερη τη λύση του Κυπριακού. Επισημαίνεται απλώς ότι στην εξίσωση των πολιτικών ισορροπιών στην περιοχή έχουν μπει τώρα καινούργιες μεταβλητές και παράμετροι που οποιαδήποτε απλή προέκταση του παρελθόντος θα οδηγούσε ίσως σε λανθασμένα συμπεράσματα.

· ΝΕΟΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ

20.4.1992